

"We have broken the great conversation. We are talking only to ourselves. We are not talking to the rivers, we are not listening to the wind and stars." - Thomas Berry (ecoloog en filosoof)

| Hella Godee
Inleiding

In een tijd waarin klimaatverandering aan de orde van de dag is en gangbare (westerse) dualistische denkbepelden over de relatie tussen mens en natuur toenemend worden bevroegd, werpt het artistieke onderzoeksproject *StagingWood* de vraag op: Wat betekent het eigenlijk om in dialoog te zijn met onze niet-menselijke omgeving? StagingWood situeert zichzelf in het bos: Hoe kunnen we tot een zo divers en inclusief mogelijk verstaan van het bos komen, dat weliswaar geen Nederlands spreekt maar mogelijk wel op oneindig veel andere manieren van zich laat horen?

Als we het hebben over het bos, waar hebben we het dan eigenlijk over? Over de bomen, de mossen? Over de spinnenwebben, de torren, de kolonies mieren? Over het enorme netwerk aan schimmels onder onze voeten, het zogenaamde 'Wood-Wide-Web' zoals bodemdeskundige Tanja Dekker het verderop in deze bundel noemt? In het bos vindt er van alles tegelijkertijd plaats, vaak onzichtbaar voor ons blote oog. Het bos als ecosysteem heeft geen eenduidig centrum, noch helder te (onder)

scheiden delen. Hiermee biedt het bos weerstand tegen het atomaire denken; kan het bos ons ook inspireren tot een relationelere houding en denkwijze? Iets dat van belang lijkt in het huidige en komende tijdsgewricht?

Geïnspireerd door de inherente diversiteit, relationaliteit en complexiteit van het bos met al zijn levensvormen, bouwt StagingWood in de komende jaren aan een groeiend lokaal en (inter)nationaal consortium van 'bosexperts'. Gezamenlijk zoeken zij naar een pluriforme en dynamische interpretatie van het bos en wat wij van haar (en van elkaar) kunnen leren. Op deze manier hoopt StagingWood bij te dragen aan een levendige, inclusieve en diverse dialoog met het bos. Sommige experts zijn boswachter, anderen zijn ecoloog, filosoof, jurist, buurtbewoner, sjamaan of kunstenaar. Allen hebben zij een eigen manier van in-dialoog-zijn met het bos ontwikkeld.

Zij krijgen de vragen voorgelegd:

Wat vertelt het bos jou?

Wat kunnen we van het bos leren?

Wat kunnen we van elkaar leren?

Middels interviews, veldonderzoeken en seminars zal het consortium haar input delen met elkaar en met het publiek. De input wordt geconsolideerd in

een doorlopende onderzoekslijn die online te volgen wordt via *www.stagingwood.org*. Tevens vormt deze input de opmaat voor een reeks ruimtelijke installatiewerken tijdens Oerol 2022 t/m 2025, waarin publiek wordt uitgenodigd een rechtstreekse dialoog met het bos aan te gaan.

Deze bundel *Narratives of the Forest* vormt de aftrap van StagingWood, dat in samenwerking met Oerol op Terschelling wordt ontwikkeld. De bundel is een bloemlezing en bestaat uit veertien korte, persoonlijke essays van experts die direct betrokken zijn bij het Nederlandse en Terschellingse bos. Hun essays vormen een antwoord op de vraag: wat vertelt het bos jou?

| Jori Wolf

| *De bos is van iedereen*

Geboren en getogen zijn op de Veluwe, dat betekende voor mij elke dag een vanzelfsprekend 'bosbad'. Van wandelen met de hond en ritjes met mijn pony, tot wilde zwijnen en edelherten zoeken met mijn vader. Toen had ik er nog geen idee van hoe professionals met andere ogen naar datzelfde bos kijken, in termen van beheerdoelen en maatregelen. Inmiddels kijk ik na ruim 20 jaar werken bij Staatsbosbeheer ook anders naar hetzelfde bos. Als kind en tiener had het bos voor mij geen eigenaar, het was er gewoon. Het leek eindeloos groot en ik kon erheen wanneer ik maar wilde. Nadat mijn neef en ik blijkbaar weer eens op een verboden pad waren geraakt, maakte een boswachter proces verbaal op. Zijn laatste vraag aan ons was: Wilt u nog iets zeggen? De legendarische woorden van mijn neef waren: *"Ja, de bos is van iedereen"*.

En daarmee sloeg hij voor mij de spijker op zijn kop.

De bos is van iedereen en daarmee ook van niemand. Bos is essentieel, zonder bos geen leven. Bossen zijn de longen van de aarde. Gemiddeld 43% van Europa is bos. Finland en Zweden zijn de toppers met bijna 70% bos. Ooit kende ook Nederland enorme uitgestrekte en biodiverse bossen, maar rond 1850 bereikten we een dieptepunt met nog slechts 1% bos. Inmiddels is dat gegroeid tot ongeveer 11%, maar dat is nog steeds erg weinig vergeleken met andere landen. Wat vertellen deze jonge en aangelegde bossen ons? Kennen we ons bos en geven we het voldoende ruimte? In een bos gebeurt veel meer dan we als mens waarnemen. Kunnen onze jonge bossen net zo sterk worden als de 'oerbossen'?

Bossen geven ons niet alleen hout om te gebruiken, maar ook ruimte om te bewegen, te ontspannen, na te denken en te ademen. In de covid-lockdowns zagen we hoe weinig bos er is in onze directe omgeving. We komen elkaar en onszelf al snel tegen. En dan hebben we het alleen nog maar over ons eigen perspectief, ons eigen mensenbelang. Terwijl wij in feite slechts bezoekers zijn, die meestal aan het eind van de dag weer vertrekken naar de geborgenheid van onze huizen. Het bos is het huis van heel veel andere levende wezens.

Bossen kunnen, als ze groot, robuust en divers genoeg zijn, extreme omstandigheden overleven. En daar kunnen we veel van leren, vooral in een veranderende wereld met stijgende temperaturen en een groeiende bevolking met bijbehorende vraag om zuurstof, voedsel, bebouwing en groene buitenruimte. Het is essentieel om ook, of misschien wel juist in Nederland, bossen meer ruimte te geven. Ruimte in oppervlakte en ruimte om zich natuurlijk te kunnen ontwikkelen, zodat onze bossen weer tegen een stootje kunnen. Dan bieden ze ons, de generaties na ons en vooral alle andere bosbewoners met wie we het bos delen, een veilige haven. Goed voor het bos zorgen, betekent voor mij ook los durven laten. Dan geeft het bos misschien nog meer van zijn bijzondere geheimen en levenslessen prijs. Of zoals de Australische bioloog en grondlegger van de permacultuur Bill Mollison zei: *"If we lose the forests, we lose our only teachers"*.

I Pieter de Jong

Het bos vertelt mij veel. Als ik er doorheen loop, als de wind raast door de vele takken, als ik het zie veranderen door de vier seizoenen. Maar het moment dat het bos mij het meest vertelt is wanneer het bos binnenkomt bij mijn bedrijf. Ik heb namelijk een houtzagerij en nu denkt u misschien: wat vreselijk. Al dat bos wordt gekapt om de houtzagerij te voorzien van hout en wordt zonder goede reden gekapt. Maar dat is niet zo. De bomen die namelijk op mijn pad komen, zijn bomen die de rest van het bos redden door plaats te maken voor andere soorten om zo het bos sterker te maken.

De stammen van deze bomen laten in 1 oogopslag direct zien wat voor een leven ze gehad hebben in het bos. Of ze een goed leven hebben gehad en erg groot zijn gegroeid. Of ze veel stress hebben ervaren en scheef zijn gegroeid. Of ze hebben gevochten tegen de elementen van de natuur en veel takken hebben gehad. Dat is wat de bomen uit het bos mij direct vertellen. Als ik verder kijk in de stammen van deze bomen en ze openhaal, dan

wordt dit nog beter zichtbaar. Ik heb in de aantal jaren dat ik dit werk doe al veel bomen voorbij zien komen en ze zijn nooit gelijk. De geschiedenis van het bos zie ik volledig terugkomen in de jaarringen van de bomen.

Deze helpen mij ook verder om te bepalen wat het hout wil worden, zoals bijvoorbeeld een simpele plank of balk. Maar er zijn er ook bij die perfect geschikt zijn voor bijvoorbeeld een vloer of tafel. Het bos vertelt mij eigenlijk door middel van de bomen wat ze hebben moeten doorstaan om zo te worden. En waar hun eigen toekomst ligt in de vele jaren nadat de bomen uit het bos zijn vertrokken, maar nog steeds een doel ergens anders hebben.

I Dorine van Norren

Het bos in al zijn mysterieuze, donkere gedaantes geeft mij energie. Het fluistert verhalen uit het verleden en doet mij tot rust komen.

De bomen communiceren hun onzichtbare energie waardoor mijn hoofd, hersens en ledematen zich ontspannen. Ze is stil maar toch actief. Klaagt niet als ze wordt omgehakt, maar leeft in volledige acceptatie van wat is. Het is de mens die zich van zijn levensader ontdoet door de bomen het leven te ontnemen. De boom gaat onbekommerd door als plank, stoel, kast of vloer. Ook dan straalt ze rust en zachtheid uit.

De duizenden jaren oude bomen van de Redwood forest werden zonder pardon omgezaagd. Zo groot, dat ze een goudmijn waren. Het leken er eindeloos veel, maar uiteindelijk was er nog maar één over. Welke informatie bevatten deze bomen, welke geheimen, die de millennia overleefd hadden? We zullen het nooit meer weten. Ze zijn verwerkt in onze meubels en gebouwen, opgebruikt en uiteindelijk in de verbrandingsoven geëindigd.

Welke kracht hebben wij onszelf daarmee ontnomen? We kunnen het niet meer navoelen want de bomen hebben geaccepteerd dat wij ze niet meer wilden.

Als kleuter van 5 liep ik tussen de honderden jaren oude sequoia's, vol ontzag. Het was magisch. Sommigen zo groot, dat je er onderdoor kon rijden met een auto. Anderen zo oud dat ze omgevallen en versteend waren. Fossiele bomen. Ik keek er gefascineerd naar. Zo anders dan het bos in Leusden bij Amersfoort, waar ik op zou groeien. Nederland leek zo ver weg dat jaar, in dit sprookjesbos en sprookjesland Amerika. Alles was hier groter en meer. Een park hadden ze ervan gemaakt, nu wel. De rest van Amerika was al leeggeroofd. De grondstoffen op.

Zuid-Amerika lonkt om onze honger te stillen. Alleen ja, die longen van de wereld, mogen we daar wel aankomen? Volgens sommigen wel, want ja als wij ons werelddeel hebben leeggeroofd dan mogen zij hetzelfde doen met dat van hen. Ga zelf maar bomen planten om het probleem op te lossen. De anderen zeggen: leer van ons, wij zijn rijk, maar arm tegelijk. We hebben geen toekomst meer. De wind wakkert het vuurtje aan en verzengd de bossen, te droog en warm om weerstand te bieden, om ons zo onbewust een waarschuwing te geven.

Sommigen zeggen dat is niet ons probleem, wij hebben land en export nodig. De anderen jammeren, maar vliegen tegelijk de wereld rond. Om rust te vinden, nu ze geen bos meer hebben om hun toe te fluisteren.

De bomen zwijgen erover. Halen hun schouders op. Zij zijn stille getuigen van wat was en wat komen gaat. De bomen halen adem en blazen uit. Ze zijn onze meesters, al verachten wij hen als hersenloze wezens. Ze laten ons zelf ons lot ondergaan. Zelf leren. Zelf ervaren. Totdat we ze gaan missen en zien dat ze spontaan weer opsteken uit de grond. Ze omarmen en bedanken voor hun bestaan. Het bos knikt ons goedmoedig toe. En zegt: het is goed zo.

Keimpe Wieringa

Alsof de duvel ermee speelt....

Dat was altijd een uitspraak van mijn moeder als er iets vervelends gebeurde. Mijn moeder was gelovig, maar voor de duivel had ze geen ontzag. Ik moest hieraan denken toen de landelijke Bossenstrategie op 17 november 2020 naar de Tweede Kamer werd gestuurd. Er stonden ambitieuze plannen in. Uitbreiding van het bosareaal met 10% in de komende tien jaar, herstel houtwallen, stimuleren agroforestry en houtbouw en revitalisering van onze bossen. Op dezelfde dag tekende minister Cora van Nieuwenhuizen het Tracébesluit A27/A2 Ring Utrecht. De protesten waren niet van de lucht: heel wat bomen uit Amelisweerd zouden worden gekapt. Op dezelfde dag lanceerde het kabinet dus een plan voor meer bomen en tegelijkertijd om bomen te kappen. Alsof de duivel ermee speelt.

Deze tegenstelling was de rode draad in het hele traject van de ontwikkeling van de Bossenstrategie. De directe aanleiding om een Bossenstrategie op te stellen, was de afspraak in het Klimaatakkoord: er moest 0,4-0,8 Mton CO₂ worden vastgelegd in 2030 door de sector. Maar er was ook een maat-

schappelijke aanleiding. Er was veel onrust over houtkap in de Amazone, maar ook in de directe omgeving. Veel bos in Nederland ging verloren vanwege Natura2000-doelen. Er moest meer ruimte komen voor lage vegetaties zoals heide en deze ruimte werd gevonden door bos te kappen. De ene natuur werd opgeofferd voor andere natuur. Dit alles had weer te maken met de stikstofcrisis. Maar wat een lastig debat is dit. Wie zijn wij, dat we de ene natuur inruilen voor de andere? Is de ene waardevoller dan de andere?

Onze relatie met bomen is meervoudig. We koesteren ze (recreatie), we kappen ze als ze in de weg staan (wegenbouw), we zijn er soms bang voor (veiligheid), we zagen planken ervan (woningbouw), we benutten de warmte (kachel), ze brengen ons verkoeling (schaduw) en we tonen ontzag voor ze (een eeuwenoude boom). En dat doen en beleven wij allemaal zelf. Soms zitten deze tegengestelde wensen ook in onszelf. Hoe gaan we om met al deze tegengestelde wensen die we kennen maar ook die, die we nog niet kennen? Luisteren, interesse tonen en respecteren zijn vaak de toverwoorden. Zo lossen we conflicten op en maken we een nieuw verhaal. Een meervoudige blik kan daarbij helpen. En zeker geen ontzag hebben voor de duivel.

Jessica den Outer

Rechten voor bomen

Ik loop door het bos. Vogels fluiten, de wind speelt melodieën door de ruisende boomtoppen en overal om mij heen ontwaken groene sprietjes. De lente is in aantocht en het bos wordt wakker. Ik voel mij verbonden met al het leven om mij heen. In het bos voel ik mij nederig. En lichtelijk beschaamd: voor alles wat wij, de mensheid, zijn verloren. Wij hechten waarde aan het bos, maar veelal vanuit een standpunt van menselijk gebruik. Ergens zijn wij de overtuiging kwijtgeraakt dat het bos intrinsieke waarde heeft, simpelweg omdat zij bestaat. Een waarde die niet te meten is in geld. Uit de intrinsieke waarde van de natuur vloeit een natuurlijk bestaansrecht voort. Ik pleit voor de rechten van bomen, net zoals mensen, bedrijven en gemeenten dat hebben.

Op dit moment worden (onderdelen van) de natuur gezien als eigendom. Eigendom betekent dat een eigenaar onbeperkte macht heeft over zijn/haar eigendom. Als we uitgaan van de intrinsieke waarde van de natuur, past dit niet in dat plaatje. Met rechten voor de natuur wordt een transitie bewerkstelligd van de natuur als een rechteloos object

naar een zelfstandig rechtssubject. Daarmee is een boom van zichzelf, zoals wij ook van onszelf zijn. Een boom als rechtspersoon heeft het recht om te bestaan, vitale cycli te behouden en zichzelf te regenereren.

Dit is geen nieuw idee. Zo kende Nieuw-Zeeland in 2014 rechtspersoonlijkheid toe aan het Te-Urewera gebied, waar bijzondere inheemse bomen voorkomen. In Colombia erkende de hoogste rechter de rechtspersoonlijkheid van het Amazone regenwoud in 2018. Het Europees Parlement deed in 2020 een aanbeveling om oude (oer)bossen een juridische status toe te kennen (tegen ontbossing). In de Belgische klimaatzaak dienden burgers namens 82 beschermde bomen een verzoekschrift in bij de rechtbank.

Het bos vertelt mij dat bomen een bestaansrecht hebben. Zij waren er lang voor ons en zullen er lang na ons zijn. Zij ondersteunen allerlei soorten leven. De intrinsieke waarde van bomen moet gerespecteerd worden. Ik pleit voor rechten voor de natuur, waarmee we toe kunnen naar een maatschappij waarin niet alleen bijvoorbeeld een bedrijf, maar ook een boom rechten heeft.

Jeroen van Westen

Onverstaanbaar verlangen

In Zeeland was geen bos toen ik daar opgroeide, maar op een dag kwam mijn vader thuis met een stronk, gepolijst door het water tot een aan alle kanten grillig afgerond blok groter dan mijn romp toen was. "Gevonden in het verdronken land van Saeftinghe, daar moet ooit een bos hebben gestaan." Half in het hout zaten stenen, ook mooi afgerond. Hoe komen die daar? Kunnen bomen dat? Stenen vangen? Wat gebeurt er eigenlijk allemaal daar ondergronds, tussen de wortels? Maar de wijdse horizon was mijn uitzicht. Ik vergat die vragen, het bos verdween uit mijn leven. Tot we bij het kopen van een huis er een bos bij kregen, het hoorde erbij. Eigenaar zijn is een rare situatie, zeker van een bos! Volgens mijn vrouw is eigenaar worden een opgave aanvaarden: het jezelf eigen maken van datgene wat je in eigendom krijgt.

In het bos stond een hutje, illegaal, gebouwd door Bos-Hans die daar jaren heeft gewoond. Bij het slopen van het hutje was ik geduldig. Een winterkoninkje woonde in de kapotte buitenlamp. Een hutje hoort niet in het bos, maar het winterkoninkje

was er thuis. Dan maar wachten tot de jongen vliegvlug zijn. En zo was ik veel in het bos. Hoorde de vogels, wat ze te zeggen hebben begrijp ik niet. Vreemd ook hoe we hun 'gezing' misverstaan als muziek in onze oren. Of is 'onze' muziek een uitvinding van de vogels?

Meer dan tien jaar heeft het slopen geduurd van echt een heel klein hutje. In die tien jaar heb ik geleerd dat het vaker stil is in een bos dan dat er vogels zingen. Nou ja, stil? De wereld buiten het bos is altijd hoorbaar, de auto's op de provinciale weg, de landbouwmachines, de pauw van de buren ... alleen op Eerste Paasdag, als het licht wordt, dan hoor je echt alleen het bos: de eerste vogels, wind door de takken. Dan hoor ik het bos als een geheel en versta het niet...

I Tanja Dekker

M'n jeugd heb ik doorgebracht in Dwingeloo. Het woord Dwingeloo betekent 'gedwongen bos'. Het is geweldig om in het bos te spelen als je klein bent. Later, als tiener, zoek ik het bos actief op om er dromend in weg te wandelen. Op nachtwandelingen loop je in het bos door de zoete geur van kamperfoelie of zie je een bloedmaan over de paarse heide.

Tegenwoordig ben ik een bodemleven adviseur en onderzoek het bodemleven. Als je weet wat er in de bodem zit, kun je vaststellen hoe gezond de bodem is. In de bodem zitten bodemdiertjes die belangrijke ecologische functies uitvoeren. Ze voeden planten in ruil voor een beslagje wat een plant produceert middels fotosynthese. Bomen pompen 80% van hun productie aan beslag de bodem in om de bodemdiertjes te voeden, voornamelijk schimmels.

Als een kasteelmuur omringen ze de wortels en beschermen ze de plant onder- en bovengronds. De schimmels verzorgen de communicatie tussen

de bomen met hun ondergrondse 'Wood-Wide-Web'. De schimmels weten welke bomen in de schaduw staan, dus die krijgen wat extra's. In het belang van het hele bos, groeien alle bomen gestaag door de jaren heen; een plat kronendak trekt het minste de bliksem aan.

Naast voeden en beschermen, zuiveren ze het water, ontgiften de bodem, bouwen structuur en lossen verdichting op zodat de wortels diep de bodem in kunnen groeien. Ik zie te vaak omgewaaide bomen waaraan je kunt zien dat ze niet diep konden wortelen. De bodem is zo sterk verdicht, dat de wortels zijwaarts moeten groeien. Je kunt niet dieper wortelen, maar groeit toch elk jaar hoger tot een storm je uiteindelijk omlegt.

Laten we de ondergrondse problemen die er zijn oplossen in samenwerking met de natuur, in plaats van door te strijden tegen de natuur. Het is niet duur. Het herstel duurt niet lang. Breng de biologie terug in de bodem. Waar vind je die bodemdiertjes? In biologisch complete compost. Leer de lokale condities kennen waaronder zij het beste functioneren — *hit that sweet spot* — ze gaan aan het werk voor ons. Elke seconde van elke dag.

Er is hoop!

| Marin de Boer

| *De mens is een bos*

Het valt me op dat we het bos in Nederland vaak als een vastomlijnde plek beschouwen. Op de kaarten zijn de grenzen duidelijk aangegeven en bospercelen staan tot in detail uitgetekend op een plattegrond. Maar binnen die grenzen domineert een ander, niet door de mens ontworpen, systeem dat eerder doet denken aan ordeloosheid, een woekering. Een systeem waarin processen eindigen en daaruit beginnen er nieuwe.

En daarmee stuit ik gelijk op mijn menselijke neiging om alles altijd in grenzen te willen duiden. Het bos toen, het bos nu en het bos later. Dat wat is geweest is dood, dat wat er komt is leven. Cultureel antropoloog Mary Caterine Bateson schreef in het essay *Into the trees in Sacred trusts – essays on stewardship and responsibility*: *"De dood is blijkbaar geen mislukking van het leven, maar een wijze van functioneren die even intrinsiek is aan het leven als de voortplanting. Het leven zien zonder de dood te zien is als geloven dat de aarde plat is en materie vast – een voor de hand liggende blindheid."*

Ik leer te zien dat de dood en het leven elkaar niet afwisselen, ze bestaan niet naast elkaar en sluiten elkaar niet uit. Ze zijn evenwaardig en altijd in alles aanwezig op precies hetzelfde moment.

Het bos, dat dit systeem van gelijkwaardigheid belichaamt, laat ons daarmee ons onvermogen zien om het leven en de dood als gelijke krachten te accepteren. We raken in een conflict. We hebben geleerd om ons te verhouden tot het idee dat alles een begin heeft en een einde. Het bos en zijn chaos hebben we daarmee buiten ons blikveld geplaatst en is verwezen en teruggedrongen naar afgesproken plekken binnen afgesproken kaders. Daarbinnen mag soms die woekering plaatsvinden, maar daarbuiten leven we volgens de regels van de mens. Maar ik denk dat we in ons dagelijks leven vergeten dat dit systeem van opbouw en afbraak evengoed onderdeel is van onze natuur. Onze cellen bouwen zich op en breken af. Je zou kunnen zeggen dat het menselijk lichaam (net zoals het bos) evenveel dood is als levend.

Joeri Lamers

Het eilandbos

Terschelling zonder bos is voor de meeste mensen niet voor te stellen. Toch was dat zo'n 100 jaar geleden wel het geval. Sindsdien is er bijna 700 hectare bos aangeplant op het eiland, waarvan het meeste tussen 1920 en 1940. Voor het grootste deel waren dit dennen: Oostenrijkse den, Corsicaanse den en zeeden. Dit bos is voor bewoners en bezoekers het typische eilandbos, terwijl het dus voor het overgrote deel uit soorten bestaat die van oorsprong niet in Nederland voorkomen. Het is voor veel mensen zelfs het bos dat men voor zich ziet wanneer men aan duinbossen in Nederland in zijn algemeenheid denkt. Tegelijk zijn er de laatste decennia tientallen hectaren aan duinbos spontaan verschenen in de duinen. Deze bossen passen misschien niet helemaal in het plaatje van bos: ze zijn slechts 5 tot 6 meter hoog, de bomen hebben geen lange rechte stammen maar juist veel vertakkingen en grillige patronen. Bos dat door de grillen van de kust is gevormd. Het is het bos dat van nature in de duinen zou gaan groeien met soorten die in Nederland thuishoren: berk, els, wilg, ratel-populier en eik. Deze zijn van grote betekenis voor inheemse flora en fauna.

Bij het bosbeheer kijken we als boswachters in de eerste plaats naar wat er van nature zou groeien op een plek. De loofbomen uit de natuurlijke duinbossen hierboven herbergen een grotere soortenrijkdom dan naaldbomen, vandaar dat het aangeplante dennenbos langzaam omgevormd wordt tot gemengde bossen waarin behalve dennen vooral ook de eerdergenoemde soorten uit de natuurlijke duinbossen voorkomen. Moet dat oude dennenbos dan overal wijken voor loof? Nee, de kunst is vooral om te zorgen voor variatie. Dunne bomen en dikke bomen, oude bomen en jonge bomen, nat en droog bos. Het gaat om verschillende soorten, maar ook om verschillende 'bosbeelden'. Aantrekkelijk voor de natuur, maar ook zeker voor de mens.

I Hugo Lambrechts

My first memory of a forest was that of the dry Vachellii karoo forest on my parent's farm in the arid Karoo region of South Africa. It stood on the banks of a dry river bed. It only had water when there was an abundance of water. Although it was such a dry and harsh landscape, the forest was always bright green, standing out in the rest of the landscape, especially when it was flowering time and the forest was a contrast of the green leaves with the bright yellow flowers. It was a place of childhood playing and dreaming.

In the Tsitsikamma forest we find a big, old yellowwood that fell over during a storm, taking down with it all the trees in its direction of falling and creating a big opening in the canopy of the forest. The trunk, almost one meter in diameter, caused quite a disturbance, making way for light to fall on the forest floor for the first time in decades and stimulate small canopy trees to reach for the sun and grow.

A few kilometers further, on the edge of the forest, we find an area where a fire from outside the forest burned a big area on the edge of the forest a few months ago, another disturbance. It had been very dry for the past few years. In between the black, leafless tree trunks and soil there is a contrast of green, new grow sprouting from the ashes.

Years later, I find myself in the commercial monoculture forests of KwaZulu Natal. The forests were scattered green throughout the landscape, but this was a man-made forest, a disturbance. The conservationists called it the 'green desert', but I never saw this green desert. It was a place of refuge for all the introverted animals in the landscape. It was a place of (bio)diversity and (inter)connection. Scattered throughout the plantation were the mosaics of natural area creating buffer zones for the animals to transition through the landscape.

What the forest has thought me: to dream and play, that disturbance is a crucial part of life, diversity is important and that you need to be resilient to survive on the planet.

I Laura Burgers

In sprookjes en verhalen is het bos vaak een plek waar gevaar schuilt. "Ga niet van de paden af!" waarschuwt de moeder van Roodkapje. Soms stuit een verdwaalde hoofdpersoon op een mysterie vol belofte. Dat overkomt de zeventienjarige Augustin Meaulnes in het weergaloze boek van Alain-Fournier *Het grote avontuur – Le grand Meaulnes*, verschenen in 1913 (Nederlandse vertaling Max Nord). Augustin belandt op een geheimzinnig feest midden in een bos, bij een kasteel. Daar kijkt hij de liefde van zijn leven in de ogen. Rampzalig genoeg kan hij later deze plek niet terugvinden. Zijn vriend François helpt zoeken. Die noteert over het bos:

"En in de oneindige stilte hoor ik een vogel (...) die hardnekkig hetzelfde wijsje blijft fluiten: stem van de ochtend, zacht gesproken woord in de schaduw, lieflijke uitnodiging tot een reis tussen de elzenbomen."

François fantaseert dat hij elk moment de plek kan ontdekken waar Augustin zo naar terugverlangt:

"De oude verborgen weg (...) vindt men op het meest verloren ogenblik van de ochtend (...) En plotseling, als men met aarzelende handen, ter hoogte van het gezicht, de takken van het dichte lover uiteenschuift, heeft men hem voor zich, als een lange, sombere laan, aan welks uiteinde men een kleine, ronde lichtplek ontwaart..."

Maar terwijl François zo loopt te dromen, heeft hij ongemerkt al de andere kant van het bos bereikt.

Herkenbaar, niet? Dat je door het bos loopt en wordt verleid tot fantaseren over een machtig woud dat geheimen in zich draagt, door het zachte ruisen van de bladeren, het beperkte zicht waarmee iedere stap een nieuw tafereel oplevert, het fluiten van de vogels en de gevlekte schaduwen op de grond.

Maar ook dat jij (als mens uit het jaar 2021 nog veel sneller dan François eind 19e eeuw) de overzijde van dat bos zó hebt bereikt – als je al niet uit je dromerij was losgerukt door het geronk van vliegtuigmotoren of het gezoem van een nabije snelweg. En dan herinner je je hoe wij mensen doen alsof wij alleenrecht hebben op de ruimte en alsof bomen slechts bestaansrecht hebben zolang ze onze plannen niet doorkruisen. Je herinnert je

die satellietfoto's waarop je zo goed kan zien hoe angstwekkend snel de oerwouden worden gekapt, vooral de laatste tien jaar. We hebben nog maar de helft over, terwijl wij toch afhankelijk zijn van die bomen en ze bovendien levende wezens zijn die, volgens woudonderzoek, onder de grond met elkaar kunnen communiceren en samenwerken dankzij kilometerslange schimmelnetwerken...

En je beseft dat het bos geen gevaarlijke dwaalplek meer is, zoals in de sprookjes, maar dat het bos in gevaar is. Dat wij dwalen met onze consumptie-drift en dwangmatige expansie.

En ook beseft je dat er geen waardiger slachtoffer bestaat dan het bos, dat in al zijn serene statigheid al millennia lang weer en wind weerstaat en zich niet laat ontmoedigen, mocht er eens een tak afwaaien.

I Frits Mohren

Mijn leven is sterk verweven met bomen en bossen, bos is mijn natuurlijke leefomgeving. Daarbij leef ik ook van bos en bomen. Als hoogleraar Boscologie en Bosbeheer is bosgebruik en bosbeheer mijn beroep en als onderzoeker benader ik bomen en bossen rationeel. Bossen 'vertellen' mij als zodanig niks, maar ik probeer te begrijpen hoe ze groeien en op welke manier we als mensen daarvan gebruik kunnen maken. Ik zie bos in dat opzicht als een duurzame manier van landgebruik, waar we grondstoffen uit kunnen halen zonder het systeem te beschadigen of zelfs te degraderen, wanneer we de ecologische randvoorwaarden respecteren. Ecologie is de basis voor duurzaam bosgebruik.

Maar daarnaast ben ik ook emotioneel verbonden met bossen en bosgebruik en ervaar ik bos als mijn 'natuurlijke' leefomgeving. Ik ben opgegroeid als zoon van een mijn- en rondhouthandelaar in Limburg en eigenlijk altijd in het bos geweest. Als baby en kind, als student in Wageningen (bosbouw), als onderzoeker, als bosbeheerder van een eigen

stukje bos en als deskundige bij de discussies over het bosbeheer door de grote terreinbeheerders zoals Staatsbosbeheer. Ik voel een diepe verbondenheid met bomen en bossen. Van mijn vader en mijn opa werd wel gezegd dat ze onrustig werden als ze al te lang geen dennenbomen meer hadden geroken. Dat geldt ook voor mij. Ik voel me er zeer op mijn plaats.

Ik heb vooral affiniteit met naaldbomen, van fijnsparren in Scandinavië en Centraal-Europa tot de enorme sequoia's aan de westkust van Amerika. Hout is een fantastisch product, duurzaam te produceren in nauwelijks verstoorde bossen. Maar bos wordt ook vaak geëxploiteerd als roofofbouw, waarbij ecosystemen beschadigd raken en er geen sprake is van duurzaam gebruik.

De affiniteit met duurzaam bosgebruik maakt dat ik graag vertoef in bosrijke gebieden waar het gebruik van bos vanzelfsprekend is, zoals in grote delen van Duitsland en in de Alpen. Wanneer bos vooral dient als aankleding van het landschap, zoals soms het geval lijkt in delen van Nederland, is mijn interesse vooral rationeel gericht op het zodanig inrichten van het bosbeheer dat tegemoet gekomen wordt aan de wensen vanuit de maatschappij, op basis van duurzaamheid op de lange termijn.

Mijn eigen perspectief is aldus primair gericht op duurzaam gebruik van bos voor allerlei doelen: hout, koolstofopslag, biodiversiteit. Dat is mijn wetenschappelijke belangstelling, geïnspireerd door -en gebaseerd op een sterke persoonlijke verbondenheid met bos en bomen. Duurzaam gebruik botst soms met korte termijn interesses, wanneer dit laatste vooral gericht is op bescherming en behoud van het huidige bosbeeld. Maar bos is dynamisch en ontwikkelt zich over een lange termijn. Het is geen statisch plaatje als onderdeel van de kijknatuur die vaak gepropageerd wordt.

Ik heb door dit alles verschillende perspectieven. Eén daarvan is pure verwondering: hoe spelen bomen het klaar om zo oud te worden, terwijl ze op één plek allerlei invloeden van buiten (weer, seizoenen, allerlei dynamiek) moeten weerstaan? Daarbij is er op lange termijn geen evenwicht, dat is er hoogstens lokaal en voor een beperkte tijd. Dat is voor veel mensen lastig te accepteren, want vaak overheerst bij mensen een verlangen naar harmonie en evenwicht; dat geeft rust. Mensen zien dit vaak in het bos en in de natuur. Maar dat is normatief, dat is wat mensen willen zien. De werkelijkheid is veel rauwer: er is geen evenwicht en we zijn onderdeel van voortdurende verandering.

I Matthijs Schouten

Toen ik opgroeide was de natuur erg dichtbij. Mijn ouderlijk huis lag op de flank van een beekdal, enkele kilometers buiten een dorpje in Midden-Limburg. Aan de voorzijde keken we uit over een breed beekdal waarin twee beken samen-vloeden. Daarin lagen broekbossen, rietlanden en vochtige hooilanden omzoomd door elzensingels. Aan de achterzijde strekte zich een glooiend landschap uit met oude eiken-berkenbossen, heiden en kleinschalige heide-ontginningen.

Zoveel als ik kon zwierf ik door deze landschappen. Het liefst kwam ik in de bossen. Het bos omhulde, beschermde tegen zon en regen. Ik voelde me erin opgenomen.

Wat me toen al enorm trof was hoe verschillend het karakter van de bossen was. De elzenbossen in het beekdal groeiden op laagveen. Ze waren zo nat dat ik er maar met moeite doorheen kon lopen. Op sommige plekken moest ik zelfs van boomstronk naar boomstronk springen om niet in het veen weg te zakken. Het bos was merkwaardig stil en ook donker.

De eiken-berkenbossen op de hogere zandgronden waren heel anders van aard. Op zonnige dagen hadden ze een gouden gloed. Ze waren vol vogelgeluiden. Op de bodem hadden ze uitgestrekte mostapijten van verschillende tinten groen. Daarop kon ik uren liggen om naar het lichtspel in de boomkruinen te kijken.

Later, in mijn loopbaan als ecooloog, heb ik talloze bossen bezocht: oerbossen in Polen en Rusland, tropische regenwouden, bossen in Ierland waarin de bomen door het vochtige Atlantische klimaat tot aan hun kruin bedekt waren door mossen, korstmossen en varens. Ik leerde de soortensamenstelling van de verschillende bossen kennen, kreeg inzicht in hun ecologie en kon ze onderbrengen in een ecologische bostypologie.

Maar dat alles bleef altijd slechts de buitenkant.

In wezen was elk bos dat ik betrad weer een eigen gemeenschap van talloze 'andere-dan-mensen-personen'. Een gemeenschap met een eigen aard en karakter, waarin ik als mens voor een tijdje mocht verkeren. Ik kan dan ook geen bos weer verlaten zonder te bedanken en een afscheidsgroet te geven.

| **Koen Arts**

| *Arboretum dystopie*

Ik lieg niet: ik was eens in het bos. Het zal je verbazen. Ik! De meest avontuur-mijdende, angstvallige persoon die je kent. En ik geef direct toe: het was erin-eruit en dat was een hele opluchting. Ongetwijfeld had ik me opzettelijk slecht voorbereid om mezelf te verzekeren van een avontuur van zo'n kort mogelijke duur.

De reis besloeg drie dagen en twee nachten in de magneetzweeftrein. Het landschap buiten onze Glorierijke Provincie? Stad, industrie, mijnbouw. Stad, industrie, mijnbouw. Prachtig. Ik schiet vol als ik denk aan de grootsheid van de verdiensten van ons Volk.

De veerhaven stelde weinig voor en de veerboot... er hadden er driehonderd van in een klein containerschip gepast! De taxichauffeur vroeg niet eens wat mijn bestemming was.

Het bos lag op een zuidhelling. Het was een voetbalveld groot en omgeven door enorme naar de bomen toegekeerde, stalen palissades met

vlijmscherpe punten. In de toegangssluis werd ik aangekleed met lood bepantserde kledij. Ik werd geïnformeerd over de passieve agressie van bomen, over de verstikkende werking van hun feromonen en over het letsel dat een vallend blad kan aanrichten.

Als een Marsbewoner in een te groot ruimtepak, inclusief zware helm met zuurstoftoevoer, liep ik werktuiglijk op de eerste boom af. Een bleek stammetje, niet hoog te noemen; nauwelijks drie keer mijn eigen lengte. 'Een berk', hoorde ik een verveelde stem door mijn oordopje stellen, 'zeer gevaarlijk'.

Ik kon nog geen foto maken of Humbaba, de boombewaarder, stond al naast me. Hij leek sprekend op de Gruffalo, maar gesoigneerd en in driedelig maatpak.

"Vertel me hooggeëerde gast, wat heeft u meegebracht voor het bos?"

Een geschenk?

Een trauma?

Dromen?

Angst?

Verwachtingen?"

Nu pas begreep ik mijn blunder. Ik had niets bij me voor het bos. Helemaal niets. Die immense reis, zonder iets mee te brengen. Wat een flater.

Humbaba viel schaterlachend op de grond. Ook in mijn oordopjes hoorde ik gegniffel. Ik keek voorbij de berk, naar de groenbruine muur van bomen, maakte rechtsomkeert en rende naar de sluis.

Nu ik er dertig jaar later op terugkijk, voel ik nog altijd schaamte en kan ik slechts één ding concluderen: het bos vertelde mij, dat ik het bos niets te vertellen heb.

Colofon

StagingWood Terschelling

Een meerjarig artistiek onderzoeksproject geïnitieerd door Elmo Vermijs in samenwerking met Oerol.

www.stagingwood.org

Narratives of the Forest

Concept: Elmo Vermijs & Hella Godee

Voorwoord: Hella Godee

Grafische vormgeving:

Studio Vandiesen

Drukkerij: Tripiti

Mede mogelijk gemaakt

door: Waddenfonds

Amarte Fonds

Vredeman de Vriesprijs

2021

